

PROEFBEDRIJF PLUIMVEEHOUDERIJ VZW

Checklist Pikkerij: monitoringstool voor vroeg opsporing van schadelijk pikgedrag bij leghennen

Schadelijk pikgedrag is zowel een welzijns- als economisch probleem in leghennenstallen. Het opvolgen van de ontwikkeling van dit gedrag kan bijdragen aan een efficiënte aanpak, waarbij grote verliezen vermeden worden. Monitoring van schadelijk pikgedrag kan uitgevoerd worden aan de hand van verschillende scoringsmethoden van het vederkleed. Hiervoor wordt het vederkleed van een groot aantal dieren op verschillende zones gescoord. Dit is een tijdrovend werk dat daarnaast ook stress teweegbrengt bij de hennen. Bovendien beperkt de monitoring zich enkel tot de zichtbare schade aan het vederkleed, waardoor er niet kort op de bal kan gespeeld worden om schadelijk pikgedrag uit de stal te weren.

Om de trends in pikgedrag vroegtijdig op te sporen, ontwikkelde het Proefbedrijf Pluimveehouderij een eenvoudige monitoringstool: de 'Checklist Pikkerij'. Dit is een checklist die 15 tot 30 minuten in beslag neemt, waarbij er in de stal gekeken wordt naar mogelijke eerste tekenen van pikkerij. De Checklist is opgebouwd uit drie onderdelen: algemene vragen over het koppel, observaties van gedrag en een evaluatie van het verenkleed en verwondingen. Deze Mededeling dient als handleiding bij het gebruik van de Checklist Pikkerij. Het invulformulier vind je het einde van deze Mededeling.

Uitvoering van de Checklist Pikkerij

Enkele aandachtspunten bij het uitvoeren van de Checklist Pikkerij:

1. De checklist is ontworpen om kleine veranderingen in het koppel op te sporen om proactief te kunnen handelen. Daarom is het aangeraden de checklist wekelijks uit te voeren.
2. Kies een vaste dag en een vast uur voor de uitvoering van de checklist.
3. Zorg ervoor dat de Checklist Pikkerij telkens door de zelfde persoon wordt uitgevoerd.
4. Voer de Checklist Pikkerij niet uit tijdens de dagelijkse controleronde, maar voorzie een apart moment.
5. Kies drie vaste locaties in de stal waar je de Checklist uitvoert.
6. Om veranderingen in de parameters snel op te sporen is het aangeraden om de data te visualiseren.

Algemene vragen over het koppel

Staltemperatuur?

Een plotse stijging of daling in temperatuur kan stress teweegbrengen in het koppel. Op deze momenten is het aangeraden om waakzaam te zijn voor het ontstaan van schadelijk pikgedrag.

Gebruik pikstenen

Keuze uit: niet - nauwelijks - redelijk - veel

Dit is een observatie van het gedrag aan de piksteen. Een hoog gebruik van de pikstenen kan wijzen op een sterke motivatie voor pikgedrag. Een plotse stijging of daling in het gebruik van de pikstenen kan wijzen op een verandering in diergedrag, waarbij pikkerij in het koppel kan ontstaan.

Gebruik ruwvoer

Keuze uit: niet - nauwelijks - redelijk - veel

Gelijkaardig aan de vorige vraag, maar nu voor het ruwvoer. Het gebruik van ruwvoer kan andere motieven hebben dan het gebruik van pikstenen. Net zoals pikstenen zorgt ruwvoer voor afleiding of verrijking. Ruwvoer heeft daarnaast een bijkomend gunstig effect op de darmgezondheid. Een hoog verbruik van ruwvoer kan wijzen op een motivatie tot foerageergedrag en/of een tekort aan structuur in het voer. Bij een plotse stijging in het verbruik van

ruwvoer is waakzaamheid aangeraden.

Strooiselkwaliteit

Keuze uit: rul en droog – vochtig – minder dan 10% aangekoekt – meer dan 10% aangekoekt

Rul en droog strooisel kan gemakkelijk met de voeten uit elkaar gedaan worden. In dit strooisel kunnen de hennen scharrelen en stofbaden nemen, wat bijdraagt aan een gezond gedragspatroon. Hoe vochtiger het strooisel, hoe minder aantrekkelijk dit is voor de hennen. Vochtig strooisel kan ook aanleiding geven tot harde 'koeken'. Op dit moment is het strooisel minder geschikt voor het uitoefenen van dit natuurlijk gedrag. Problemen met de ventilatie en darmproblemen kunnen aanleiding geven tot vochtig strooisel.

Dikte strooisellaag

De strooisellaag is een vorm van verrijking voor de hennen. Het ontbreken van een voldoende dikke strooisellaag kan mogelijk aanleiding geven tot verenpikgedrag. Een te dikke strooisellaag kan echter leiden tot het leggen van grondeieren, wat een oorzaak kan zijn voor cloacapikken.

Gedrag proefgroep

Keuze uit: rustig – normaal levendig – onrustig – schrikachtig – schreeuwerig

Bij deze vraag scoort de uitvoerder de algemene sfeer in de stal. De verschillende keuzemogelijkheden worden verduidelijkt in onderstaande tabel.

Keuze	Beschrijving
Rustig	De hennen zijn opvallend rustig (te rustig).
Normaal levendig	Gezond gedrag bestaat uit normaal levendige dieren. De hennen scharrelen en maken gemoedelijke geluiden.
Onrustig	De hennen zijn opvallend luid, opdringerig of gefrustreerd. Ze richten hun pikgedrag op de pikstenen en luzerne, afleidingsmateriaal of de laarzen van de waarnemer.
Schrikachtig	Hennen vliegen snel op bij bruuske bewegingen en vertonen veel alarmkreten.
Schreeuwerig	De hennen zijn onrustig en/of schrikachtig. Daarnaast zijn er veel pijnkreten in de stal te horen.

Veertjes op de gond

Keuze uit: ja – nee

Wanneer ze een suboptimaal voer aangeboden krijgen of er plots van voersamenstelling veranderd wordt, kunnen hennen overgaan tot het eten van veren. Dit doen ze om te compenseren voor tekorten in eiwitten of onoplosbare vezels. Veren eten kan leiden tot het uittrekken en eten van veren van soortgenoten. De aanwezigheid van donsveertjes in het strooisel wijst er op dat de uitgevallen veren niet opgegeten worden. Slagpennen en staartveren zijn te groot om door hennen gegeten te worden. Daarom moet er enkel op dons- en eventueel dekveren gelet worden.

Figuur 1 Verschillende soorten veren. Wanneer hennen veren eten zullen ze eerst de dons- en dekveren nemen.

Algemene koppelbeoordeling

Welke van onderstaande opties beschrijft de algemene toestand van de hennen het best?

Keuze uit:

Score	Beschrijving
0	Geen vederschade waarneembaar in het koppel
1	Groot deel van de hennen heeft nekruï en/of lichte slijtage
2	Deel van het koppel heeft lichte tot matige schade, max 25% van de groep
3	Groot deel van het koppel heeft lichte tot matige schade (>25%) of ernstige schade zichtbaar bij >5% van de dieren
4	Het merendeel van het koppel (>25%) heeft ernstige zichtbare schade (nagenoeg kaal)

Gedragsmeting

Pikgedrag kan rechtstreeks waargenomen worden in het koppel. In de Checklist wordt er gevraagd om dit gedrag op drie locaties in de stal te observeren. Je benadert de hennen rustig en laat ze even aan je aanwezigheid wennen op de locatie van de waarneming. Daarna bekijk je de locatie gedurende twee minuten. Richt je hierbij zo veel mogelijk op een vast gebied op de grond van de stal. Je turft het aantal keer dat je het volgende gedrag waarneemt:

Agressief pikgedrag

Agressief pikgedrag is een uiting van dominantie, eerder dan routinematig pikken. De hennen vechten of achtervolgen elkaar. Dit gedrag is vaak richting de kop gericht. Het komt van nature voor in alle koppels en is niet noodzakelijk gelinkt aan het ontstaan van schadelijk pikgedrag.

Schadelijk pikgedrag

Schadelijk pikgedrag onderscheidt zich van agressief pikgedrag in de motivatie van de pikkende hen. Het

pikgedrag is specifiek gericht op de veren van de aangepikte hen. Hierbij wordt er schade toegebracht aan het vederkleed. De aangepikte hen reageert doorgaans door het uiten van een pijnkreet, weg te lopen of in elkaar te krimpen. Pikgedrag naar de huid of de cloaca mag binnen de Checklist Pikkerij tot deze categorie gerekend worden.

Schreeuwen of pijnkreten

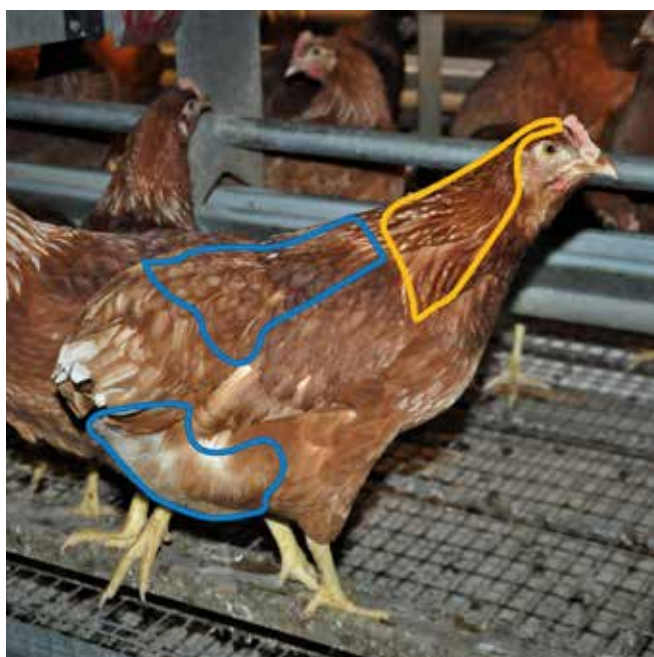
Het aantal (pijn)kreten dat te horen is in de stal is een goede indicatie voor het aantal 'negatieve interacties' die plaatsvinden tussen de hennen. Er zijn een aantal verschillende geluiden die kunnen doorgaan als 'kreet': een korte maar duidelijke kreet van de hen wanneer ze aangepikt wordt, of eerder een lange schreeuwerige toon wanneer ze langdurig aangevallen wordt. Probeer een onderscheid te maken tussen de kreten die gekoppeld kunnen worden aan pikgedrag en deze die hennen maken zonder hiervoor aangepikt te worden (zoals het kakelen na het leggen van een ei, niezen,...).

Kwaliteitsscore voor vederkleed en aanwezigheid verwondingen

Op de drie locaties waar je de gedragsmeting uitvoert, neem je ook 5 hennen in de hand. Deze selecteer je willekeurig uit de stal.

Beoordeling vederkleed

Beoordeel twee regio's: de kop/nek regio (geel) en de rug/cloaca regio (blauw) aan de hand van onderstaand scoringsstelsel:

Score	Beschrijving
0	Vederkleed is volledig intact.
1	Vederkleed is licht beschadigd (donsveertjes worden zichtbaar) maar er zijn geen kale plekken te zien. Ook lichte nekruï krijgt deze score.
2	Vederkleed is licht beschadigd, er is maximaal één kale plek kleiner dan een twee euro muntstuk.
3	Vederkleed is duidelijk beschadigd, er zijn meerdere kale plekken of minstens één kale plek groter dan een twee euro muntstuk.
4	De zone is nagenoeg kaal.

Verwondingen huid

Check of er wonden zichtbaar zijn op kale plekken in het vederkleed. Besteed hierbij extra aandacht aan de regio rond de cloaca.

Score	Beschrijving
0	Geen verwondingen of maximaal 3 wondjes kleiner dan 0,5 cm ² of maximaal 3 krassen.
1	Één of meer verwondingen groter dan 0,5 cm ² of meer dan drie wondjes kleiner dan 0,5 cm ² .

Verwonding tenen

Tenenpikken kom niet vaak voor, maar kan tot opvallende letsels leiden. Controleer de tenen op huidwonden. Ontbrekende of afgebroken nagels hoef je niet te tellen.

Score	Beschrijving
0	Geen verwondingen aan de tenen.
1	Huidwonden op de tenen aanwezig.

Verwondingen kam

Tel enkel de verse wonden en de wonden met korst, geen genezen littekens.

Score	Beschrijving
0	Geen kamwonden aanwezig.
1	Eén tot drie kleine letsels aan de kam aanwezig.
2	Vier of meer kleine letsels aanwezig of één of meer grote letsels.

Invulformulier Checklist Pikkerij

Beoordeling per proefgroep	STALNUMMER:				
Staltemperatuur:	°C				
Gebruiken de hennen de pikstenen?	NEE	NAUWELIJKS	REDELIJK	VEEL	
Gebruiken de hennen het ruwvoeder?	NEE	NAUWELIJKS	REDELIJK	VEEL	
Strooiselkwaliteit	rul en droog	vochtig	<10% opp aangekoekt	>10% opp aangekoekt	
Hoe dik schat je de strooisellaag (in cm)?	cm				
Omcirkel voor deze proefgroep	rustig	normaal levendig	onrustig	schrikachtig	schreeuwerig
Liggen er veertjes op de grond?	ja			nee	
Algemene koppelbeoordeling*	0	1	2	3	4
<p>* 0 = Geen vederschade waarneembaar in het koppel 1 = Groot deel van de hennen heeft nekruï en/of lichte slijtage 2 = Deel van het koppel heeft lichte tot matige schade, max 25% van de groep 3 = Groot deel van het koppel heeft lichte tot matige schade (>25%) of ernstige schade zichtbaar bij >5% van de dieren 4 = Het merendeel van het koppel (>25%) heeft ernstige zichtbare schade (nagenoeg kaal)</p>					
<p>Kies drie locaties in de stal (diagonaal verdeeld volgens schema) om deze checklist verder uit te voeren. Observeer ook het verenpikgedrag op deze locaties.</p>					
Verenpikgedrag**	Agressief gedrag	Schadelijk pikgedrag	Schreeuwen gehoord		
Locatie 1 (aantal keer geobserveerd)					
Locatie 2 (aantal keer geobserveerd)					
Locatie 3 (aantal keer geobserveerd)					
<p>** Verenpikgedrag Kijk gedurende 2 minuten rond op deze locatie. Focus hierbij zo veel mogelijk op een vast gebied op de grond van de stal. Geef aan hoeveel keer onderstaande gedragingen zijn geobserveerd</p> <ul style="list-style-type: none"> • Agressief gedrag (vechten, agressief pikken, andere hennen achtervolgen,...) • Schadelijk pikgedrag (veren uittrekken, aan wonden of cloaca pikken,...) • Hoeveel schreeuwen of pijnkreten werden er tijdens de observatie gehoord? 					

Neem op elke locatie 5 kippen in de hand en geef hen een score op verwondingen en het vederkleed (zie onderaan voor legende)

LOCATIE 1

Kip	Score Zone 1* (kop/nek)	Score zone 2* (rug/cloaca)	Score verwondingen **	Verwonding tenen	Verwondingen kam ***
	0 / 1 / 2 / 3 / 4	0 / 1 / 2 / 3 / 4	0 / 1	0 / 1	0 / 1 / 2
1					
2					
3					
4					
5					

LOCATIE 2

Kip	Score Zone 1* (kop/nek)	Score zone 2* (rug/cloaca)	Score verwondingen **	Verwonding tenen 0 / 1	Verwondingen kam ***
1					
2					
3					
4					
5					

LOCATIE 3

Kip	Score Zone 1* (kop/nek)	Score zone 2* (rug/cloaca)	Score verwondingen **	Verwonding tenen 0 / 1	Verwondingen kam ***
1					
2					
3					
4					
5					

* Score veders voor 2 zones: **Zone 1 = kop + nek | Zone 2 = rug + staartaanzet + cloaca-regio**

0 = Geen schade zichtbaar

1 = Vederkleed is licht beschadigd (donsveertjes worden zichtbaar) maar er zijn geen kale plekken te zien. Ook lichte nekruï krijgt deze score.

2 = Vederkleed is licht beschadigd, er is maximaal één kale plek kleiner dan een twee euro muntstuk.

3 = Vederkleed is licht beschadigd, er is maximaal één kale plek groter dan een twee euro muntstuk.

4 = De zone is nagenoeg kaal.

** Score verwondingen voor alle zones samen

0 = Geen of nauwelijks verwondingen: maximaal 3 kleine wondjes, < 0,5 cm² of maximaal 3 krassen

1 = 1 of meerdere wonden > 0,5 cm² of meer dan 3 wondjes < 0,5 cm² of meer dan 3 krassen

*** Verwondingen kam:

0 = geen verwondingen

1 = één tot 3 kleine letsels

2 = vier of meer kleine letsels of één of meer grote letsels

Deze Mededeling wordt uitgebracht door het Proefbedrijf Pluimveehouderij in het kader van het demonstratieproject 'Hele Snavels'. Dit project werd uitgevoerd in samenwerking met PeHestat en werd gefinancierd door het departement Landbouw en Visserij van de Vlaamse Overheid. De inhoud van deze mededeling mag niet overgenomen worden zonder toestemming vanuit het Proefbedrijf Pluimveehouderij.